

# Projectvoorstel

## “Stappenplan krulstaarten 2017-2021”

### Onderdeel werkplan 2017

- 8 juni 2016 (bijgesteld n.a.v. bezoek FVO missie 8 – 12 mei 2017)
- 18 september (bijgesteld n.a.v. stuurgroep vergadering dd 15 september)
- 17 november vastgesteld stuurgroep starten

### Het projectplan bestaat uit 5 projectonderdelen

1. **On farm risico beoordeling**  
Kennisontsluiting: hokverrijking en efficiënte hokverrijkingmaterialen
2. **Netwerken: stappen naar het houden van varkens met lange staarten**
3. **Internationaal**
4. **Communicatie**
5. **Financiering**

### 1. On farm risico beoordeling bijtgedrag

Op 8 maart 2016 heeft de Europese Commissie de Aanbeveling 2016/336 opgesteld als toepassing op de Richtlijn 2008/120/EC. Deze aanbeveling verklaart dat alle Europese lidstaten erop moeten toezien dat varkenshouders een risicobeoordeling gaan uitvoeren op basis van diergebonden en niet-diergebonden indicatoren om het staartbijtrisiko op het bedrijf vast te stellen. Het streven van de Europese Commissie is een totaal verbod op het couperen van staarten, en daarop een verantwoorde manier naar toe te werken. Tijdens het bezoek van de FVO in mei 2017 is beoordeeld in hoeverre Nederland hieraan voldoet.

De doelstelling van dit projectonderdeel is het ontwikkelen, testen en fine tunen van een *on farm* risicobeoordeling voor ongewenst bijtgedrag als instrument voor varkenshouders en erfbedrevers om enerzijds inzicht te geven in hoeverre bijtgedrag op het betreffende bedrijf voorkomt en anderzijds om te bepalen welke risicofactoren er op het bedrijf aanwezig zijn die de kans op bijtgedrag verhogen. De *on farm* risicobeoordeling dient de varkenshouder en zijn adviseurs te helpen om bedrijfsspecifieke aanpassingen te ondernemen die de algehele bedrijfsvoering op het bedrijf verbeteren. Voor dit project en de FVO staat de risicobeoordeling centraal om het staartbijtrisiko te minimaliseren op het bedrijf.

Het programma van eisen voor deze *on farm* risicobeoordeling zijn in dit project zodanig opgesteld dat ze maximaal aansluiten bij en uitgaan van de Verklaring van Dalfsen met op onderdelen aanscherping n.a.v. de EU aanbeveling:

- De beoordeling voldoet aan de EU aanbeveling, waarbij de Verklaring van Dalfsen de basis vormt.
- Wie in de toekomst de *on farm* beoordeling gaat uitvoeren staat nog open. Voor het project sluiten we aan bij de nu startende netwerken met dierenartsen, voer- en fokkerijvoorlichters (zie projectonderdeel 2).
- Om draagvlak te creëren voor het uitvoeren van deze risicobeoordeling dient er een wezenlijke win situatie voor de betreffende ondernemer te zijn als hij deze beoordeling laat uitvoeren. De

beoordeling biedt varkenshouders de mogelijkheid hun bedrijfsvoering te verbeteren en daarmee tevens stapsgewijs het bijtgedrag op het bedrijf te verminderen en/of stapsgewijs meer varkens te houden met lange staarten. Verminderd bijtgedrag kan tevens bijdragen aan een structurele verbetering van de diergezondheid en betere technische en economische resultaten.

- Een onderbouwing leveren waarom een onderdeel op het bedrijf een risicofactor is.
- Digitaal ingevuld en verwerkt te worden.
- De beoordeling wordt uitgewerkt per diercategorie (elke diercategorie heeft een eigen beoordelingslijst).
- De beoordeling dient herhaalbaar en betrouwbaar te zijn (zelfde uitkomst als iemand anders hem uitvoert).
- De risicobeoordeling gaat uit van diergebonden factoren (metingen aan het dier zelf) en niet-diergebonden factoren (metingen in de omgeving van het varken). Deze sluiten aan bij de Verklaring van Dalfsen. Het betreft de diergebonden indicatoren genetica, gezondheidstoestand, competitie (welzijn) en de niet-diergebonden indicatoren voeding, thermisch comfort, luchtkwaliteit, hygiëne en hokverrijking.
- Streven is dat de beoordeling maximaal drie uur kost.
- De on farm risicobeoordeling zal na afloop van het project overgedragen worden aan de KNMvD. Zij zullen deze beoordeling verder gaan onderhouden. Voor de uitwerking wordt er rekening mee gehouden dat deze beoordeling een onderdeel kan worden van een certificeringssysteem zoals het keten kwaliteit systeem 'Holland varken'.

Bij het opstellen van de *on farm* risico beoordelingen wordt de in 2016 doorontwikkelde SchwIP lijst als input en basis gebruikt. Daarnaast worden de resultaten van het rapport "Risicobeoordeling van staartbijten bij varkens" (L. Godding, 2017) meegenomen. In principe geldt dat beide bestaande beoordelingen samengevoegd worden in de *on farm* risicobeoordeling. Gedacht wordt aan een gefaseerde aanpak waarbij de *on farm* risicobeoordeling op hoofdlijnen een beoordeling geeft. Om staart bijten aan te pakken kan met de doorontwikkelde SchwIP een verdieping worden uitgevoerd. De beoordeling wordt vervolgens getest op een 10 tal zeugen en vleesvarkens bedrijven (de bedrijven uit de netwerken). Daarna wordt indien nodig de beoordeling aangepast (fine tunen).

Planning oplevering eerste concept eind 2017; toetsing in netwerken (volgend onderdeel 2) in 2018.

## **Kennisontsluiting: hokverrijking en efficiënte hokverrijkingsmaterialen**

In het ontwerpverslag van de audit hoe NL invulling geeft aan het voorkomen van staartbijten en het couperen van staarten als routine maatregel is een aanbeveling dat er instructies en richtsnoeren komen om te kunnen beoordelen wat goed afleidingsmateriaal is en voldoet aan de EU richtlijn.

De invulling hiervan zal zijn in de vorm van een brochure waarbij de bestaande kennis omtrent hokverrijking en het belang hiervan beter toegankelijk is voor de doelgroep varkenshouders, erfbetreders en inspecteurs. De bestaande kennis (wetenschappelijk en praktijkervaringen) omtrent hokverrijking worden gebundeld in een digitaal boekje. De gedachte is, dat het boekje aanvullend op de *on farm* risicobeoordeling is. Afhankelijk van type bedrijf en risico's kan het bedrijf gericht hokverrijking inzetten. Via nader te bepalen kanalen zal dit boekje onder de aandacht van de doelgroep gebracht worden. Het boekje is gratis te verkrijgen (zo nodig digitaal door gebruiker zelf uit te draaien).

Planning oplevering 2018.

## **2. Netwerken: stappen naar het houden van varkens met lange staarten**

### **2.1 Doelstelling deelnemende varkenshouders netwerken**

De doelstelling van de deelnemende varkenshouders is om m.b.v. een meerjarige professionele begeleiding en advies op maat (elk bedrijf is uniek) inzicht en handvatten te krijgen in de mogelijkheden om op zijn of haar bedrijf varkens te houden met lange staarten. Deelname aan dit project biedt varkenshouders de mogelijkheid stapsgewijs steeds meer varkens te houden met lange staarten en daarmee het dierenwelzijn en mogelijk ook diergezondheid structureel te verbeteren.

## 2.2 Streefdoel overall

Het overall streefdoel van dit project is om verantwoord een advies te kunnen geven òf, wanneer en onder welke voorwaarden verantwoorde opschaling en uitrol in de praktijk mogelijk is m.b.t. het houden van varkens met lange staarten. Onderdeel hiervan is het ontwikkelen van een vangnet op basis waarvan de varkenshouder bij een uitbraak van staartbijten deze snel kan beheersen.

## 2.3 Definitie succesvol houden van varkens met lange staarten

De definitie van het succesvol houden van varkens met lange staarten is: het kunnen beheersen van uitbraken van staartbijten door zo snel mogelijk na aanvang kunnen stoppen van het staartbijten, afgelezen aan de afwezigheid van verse staartbeschadigingen c.q. vers bloed. Houden van varkens is succesvol als de varkenshouder staartbijten kan voorkomen c.q. beheersen.

Hiervoor is het van belang dat:

- risicofactoren voor staartbijten geminimaliseerd worden waardoor uitbraken zoveel mogelijk voorkomen worden;
- een uitbraak van staartbijten door de diervorzorger snel gesignaleerd wordt;
- een effectief vangnet t.b.v. het stoppen van het bijtgedrag beschikbaar is;
- er een adequate noodopvang is.

## 2.4 Resultaten

Onderstaande resultaten worden vastgelegd in een eindrapportage aan de stuurgroep staarten die besluit neemt over de uit te voeren communicatie.

1. Inzicht in de resultaten van de bedrijven t.a.v. de gezette stappen om varkens te houden met lange staarten. Hoeveel bedrijven kunnen volgens de hierboven omschreven definitie succesvol varkens houden met een lange staart en wat zijn de kenmerken van deze bedrijven (huisvesting, management, vangnet). Daarnaast omvat de rapportage een inventarisatie van de door de varkenshouders genoemde belangrijkste leerpunten om varkens met lange staarten te houden.
2. Antwoord op de vraag of er voldoende ervaring opgedaan is om een verantwoord advies te kunnen geven inzake de uitrol in de praktijk m.b.t. het houden van varkens met lange staarten. Het is afhankelijk van de bedrijven die aan de netwerken deelnemen (lees: de steekproef) of de resultaten geschikt zijn voor uitrol breed in de praktijk. Indien ja: dan worden adviezen voor uitrol gegeven.
3. Er wordt in het bijzonder advies gegeven over het functioneren van onderstaande instrumenten die gericht zijn op het kunnen beheersen van het staartbijten.
  - Bijscholingsbijeenkomst (varkenshouders en erfbetreders) en de toekomstige aansluiting bij het opleidingstraject 'een leven lang leren'. ;
  - Inzetbaarheid van de on farm risico beoordeling als analyse-instrument voor varkensbedrijven op kritische risicofactoren t.a.v. huisvesting en management m.b.t. bijtgedrag bij varkens;
  - Uitvoering en monitoring van het vangnet;
  - Begeleiding bij op bedrijf vastgestelde staartbijt problemen.
4. Welke punten zijn cruciaal bij de begeleiding door de eigen dierenarts/erfbetreder.

## 2.5 Twee netwerken en een groep van experts

Er worden twee netwerken van varkenshouders (en hun eigen begeleiders) opgericht en er wordt één groep van experts m.b.t. bijtgedrag ingesteld.

1. Netwerk fokkerij  
Netwerk van fokbedrijven dat gericht is op het houden van opfokzeugen met lange staarten.
2. Netwerk vleesproductie (vermeerdering en vleesvarkenshouderij)  
Netwerk van varkensbedrijven voor de vleesproductie dat gericht is op het reduceren van het bijtgedrag bij varkens bij zowel gecoupeerde als bij lange staarten.  
Er worden internationaal afspraken gemaakt over een gelijkgerichte benadering (de lijn van Denemarken met een tussengroep waarbij de staarten minder kort gecoupeerde worden).
3. Groep van experts  
Deze groep bestaat uit experts van verschillende disciplines (voeding, welzijn, huisvesting, klimaat en gedrag). Deze groep kan m.b.t. het houden van varkens met lange staarten op ad hoc basis ondersteuning geven aan individuele varkenshouders of aan een groep van varkenshouders (bijvoorbeeld een groep die produceert voor een marktconcept). In het

expertteam worden, indien mogelijk, ook een aantal ervaringsdeskundige varkenshouders betrokken. Varkenshouders die niet in een vast netwerk deel willen nemen, kunnen via een centraal loket expertise en beperkte begeleiding vragen bij problemen op het gebied van staartbijten c.q. lange staarten. De groep experts zal de loketfunctie gaan vervullen. Met registratie van de gestelde vragen wordt inzicht gekregen in de vragen-problemen die er in de praktijk leven t.a.v. bijtgedrag. Voor varkenshouders die ad hoc ondersteuning vragen wordt een tot twee keer per jaar een bijscholingscursus georganiseerd.

## 2.6 Looptijd project

De looptijd van dit project is 3 jaar. De netwerken lopen circa 2,5 jaar omdat:

- het aantal te houden varkens per bedrijf met lange staarten stapsgewijs verhoogd dient te worden. Er moet namelijk eerst ervaring met lange staarten opgedaan worden voordat kan worden opgeschaald. Het risico op ernstige welzijnsaantasting bij de dieren en economische schade is te groot om gelijk te starten met grote aantallen dieren met lange staarten.
- opschaling t.a.v. het aantal varkens met lange staarten kan pas plaatsvinden wanneer het bedrijf erin slaagt de aanwezige varkens met lange staarten succesvol te houden conform de eerdere genoemde definitie.
- het ene bedrijf kan waarschijnlijk sneller opschalen t.a.v. het aantal dieren met lange staarten dan een ander bedrijf. Vermoedelijk zal de opschaling naar onderstaande aantallen circa 0,5 tot 1,5 jaar duren.
- om betrouwbare conclusies op de bedrijven te kunnen trekken over het kunnen houden van varkens met lange staarten is het streven dat er uiteindelijk (na de stapsgewijze opschaling) per bedrijf:
  - minimaal 100 varkens met lange staarten per seizoen gehouden worden;
  - elk seizoen minimaal twee keer is gemeten omdat de mate van bijtgedrag seizoen afhankelijk is.

## 2.7 Uitgangspunten

De uitgangspunten zijn:

- Stakeholders (vertegenwoordigd in de stuur- en begeleidingsgroep) nemen samen met WUR initiatief en verantwoordelijkheid.
- Goede communicatie extern m.b.t. de doelstelling van de netwerken en het belang hiervan voor de gehele varkenssector. Deze communicatie is een taak van de POV die tevens zorg draagt voor de coördinatie naar specifieke doelgroepen.
- Het netwerk 1 bestaat uit maximaal 5 bedrijven en minimaal 3 bedrijven. Het netwerk 2 bestaat uit maximaal 10 bedrijven en minimaal 6 bedrijven. Indien er meer aanmeldingen zijn wordt door de stuurgroep bekeken of een tweede netwerk kan worden opgericht.
- Voor de deelnemers uit beide netwerken wordt een startbijeenkomst georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomst wordt uitleg gegeven over het plan van aanpak (zowel inhoudelijk als procesmatig). Op basis van deze startbijeenkomst kunnen de ondernemers beslissen of zij wel of niet willen deelnemen.
- Het project hanteert als uitgangspunt dat de varkenshouders anoniem blijven; het is aan de ondernemer of hij zelf in de openbaarheid treedt. Het project in de volle breedte (stuurgroep, BC en projectteam) gaat extra zorgvuldig om met de privacy van de deelnemers. Bij eventuele discussie heeft de stuurgroep verantwoordelijkheid hierin te handelen.
- Door de combinatie van motivatie van de varkenshouder en erfbetreder en professionele 1 op 1 begeleiding wordt de kans op het behalen van de doelstelling van het netwerk vergoot. Maatwerk per bedrijf is noodzakelijk immers elk bedrijf is uniek.
- Op de bedrijven worden uniforme meetprotocollen gebruikt (meten van bijtgedrag, rapportage resultaten en voortgang en eindrapportage per bedrijf). Afhankelijk van de resultaten van het project PIGWatch wordt bekeken of een terugkoppeling vanuit de slachterij naar de varkenshouders plaats gaat vinden m.b.t. lengte en schade aan de staarten van geleverde varkens.
- Elk bedrijf dient nadat een nulmeting is uitgevoerd (*on farm* risico beoordeling) een plan van aanpak te maken.
- Naast kennisontwikkeling is ook kennisdeling een uitgangspunt. Ervaringen dienen via gezamenlijke bijeenkomsten uitgewisseld te worden.

- Het volgen van de informatiebijeenkomst inzake het voorkomen van bijtgedrag van varkens is voor alle betrokken varkenshouders en erfbetreders een voorwaarde.
- Varkenshouders uit de netwerken 1 en 2 kunnen een financiële vergoeding krijgen voor extra arbeid en/of materiaalkosten voor uit te proberen hokverrijking mits zij het gehele traject per jaar doorlopen.
- De kosten van de inzet van de erfbetreders die de ondernemers ondersteunen worden niet vanuit het project vergoed. De erfbetreder bepaalt zelf hoe hij de afspraken m.b.t. kosten maakt met de varkenshouder.
- Voor de deelnemers uit de netwerk 1 en 2 geldt dat een deelnemend bedrijf door de stuurgroep uit het netwerk gezet kan worden als de ondernemer de afspraken niet nakomt.
- M.b.t. netwerk 3 dient een persoon vanuit WUR eerste aanspreekpunt te zijn. Deze persoon overlegt met expert team hoe verder richting de ondernemer te handelen.
- Een internationale samenwerking met vergelijkbare netwerken in West Europa. Doelstelling van deze samenwerking is leren van elkaar en resultaten vergelijken.

## 2.8 Afbreukrisico

De motivatie van de varkenshouder en zijn personeel is gedurende de gehele looptijd van 3 jaar van groot belang voor het bereiken van de doelstelling van dit project. Op basis van de praktijknetwerken in Duitsland en het eerdere kleine netwerk in Nederland blijkt de motivatie van de varkenshouder een kritische succesfactor te zijn. Hier zal continue aandacht voor moeten zijn. Indien dit problemen oplevert zal dit voorgelegd worden aan de stuurgroep.

Het risico bestaat dat er bedrijven zijn waar opschaling niet mogelijk is.

## 2.9 Criteria netwerken

De criteria waaraan de deelnemende bedrijven uit de beide netwerken moeten voldoen zijn:

### Netwerk 1 en 2

- De deelnemende bedrijven zijn allen in Nederland gesitueerd en de vleesvarkens worden in Nederland geslacht. In buitenland slachten mag als de Duitse slachterij de gegevens ten aanzien van lengte van en schade aan staarten terugkoppelt.
- Maandelijks wordt het bedrijf bezocht door de eigen erfbetreder (dierenarts of voorlichter) die op het bedrijf eerste aanspreekpunt is voor alle erfbetreders op dat betreffende bedrijf.
- Bedrijfsuitrusting waar de varkens met lange staarten gehouden worden moet per diercategorie redelijk uniform zijn.
- Ondernemer (en eventueel personeel) dienen:
  - gemotiveerd te zijn;
  - uitvoering nulmeting toe te staan;
  - bereid zijn om te investeren in bijvoorbeeld hokverrijking (standaard of als vangnet);
  - bereid zijn om dagelijks extra tijd te nemen voor observeren dieren met lange staarten (staarhouding, bijtgedrag), bijhouden van een logboek en beoordelen van staarten van dieren die geleverd worden. Ingeschat wordt dat dit circa 30 minuten per week aan arbeidstijd kost;
  - adequate noodopvang te realiseren voor dieren met aangebeten staarten;
  - bezoek WUR medewerkers toe te staan (hygiëne protocol varkensbedrijf is hierbij uitgangspunt);
  - bereid te zijn om kennis te delen tijdens bijeenkomsten (minimaal 2 bijeenkomsten per jaar exclusief de start- en informatiebijeenkomst).
- Netwerk 1
  - Bedrijven met eigen aanfok vanaf geboorte tot eerste inseminatie.
  - Streven minimale omvang opfokzeugen met lange staart in het eerste opschalingsjaar: 1 toom per maand gedurende eerste half jaar en 2 tomen per maand in tweede helft. Dit betekent in het eerste jaar 90 opfokzeugen. In het tweede en derde jaar is het streven naar 6 tomen per maand zodat in het tweede jaar 360 opfokzeugen met een lange staart gehouden worden en het derde jaar (6 maanden) 180 opfokzeugen. Opschaling vindt alleen plaats als de varkens met lange staarten succesvol gehouden worden conform eerder genoemde definitie. De zeugjes uit één toom dienen, ten behoeve van het monitoren, steeds bij elkaar in één hok gehuisvest te worden.

- Ook al gaat het om lange staarten bij opfokzeugen, ook de staarten van borgen/beren worden niet gecoupeerd.
- **Netwerk 2:**
  - Deels of geheel gesloten bedrijf of fokker en vleesvarkenshouder die gezamenlijk willen deelnemen. Bedrijven die voor een conceptmarkt produceren
  - Indien uit de nulmeting blijkt dat bijtgedrag beheersbaar is, dan wordt in het eerste jaar onderstaand schema m.b.t. het aantal tomen met een lange staart nagestreefd. In het eerste jaar worden dan circa 20 tomen (circa 240 varkens) met een lange staart gevolgd en in het tweede jaar 40 tomen (circa 480 varkens) en derde jaar (6 maanden) 240 varkens. Opschaling vindt alleen plaats als de varkens met lange staarten succesvol gehouden worden conform eerder genoemde definitie.
    - Week 0: minimaal 2 tomen met een lange staart. Deze worden gevolgd tot opleg in de vleesvarkenshouderij.
    - Week 10: minimaal 2 tomen
    - Week 20: minimaal 4 tomen
    - Week 30: minimaal 6 tomen
    - Week 40: minimaal 6 tomen
    - Daarna 1,5 jaar lang elke 10 weken minimaal 8 tomen
  - Het netwerk omvat minimaal 1 biologisch bedrijf.

### **2.10 Werkwijze per deelnemend bedrijf netwerk**

1. Bijwonen informatiebijeenkomst voor varkenshouder, personeel, erfbetreder(s): wat houdt het project in?
2. Beslismoment: go-no go, beslissing ondernemer en erfbetreders: wel of niet meedoen aan netwerk;
3. Bijscholingsbijeenkomst voor ondernemer, personeel en erfbetreders m.b.t. bijtgedrag en toelichting nulmeting en de te gebruiken protocollen;
4. Uitvoeren nulmeting (uniforme uitvoering voor alle bedrijven) en eerste richtingen bepalen voor plan van aanpak;
5. Toewijzen begeleider vanuit uitvoeringsteam (eerste aanspreekpunt, voortgang bewaking) op basis van resultaten nulmeting (op welk vlak liggen de risicofactoren);
6. Opstellen plan van aanpak (varkenshouder, eigen erfbetreders, eerste aanspreekpunt uitvoeringsteam). Voor het opstellen van het plan van aanpak wordt een standaard lay-out toegepast, zodat dit voor alle bedrijven hetzelfde is;
7. Uitvoeren plan van aanpak, evalueren en bijsturen (varkenshouders en eigen erfbetreders);
8. Maandelijks dient een digitale gestandaardiseerde voortgangsrapportage ingevuld te worden;
9. Eindrapportage per bedrijf.

### **2.11 Criteria bij werkwijze groep experts**

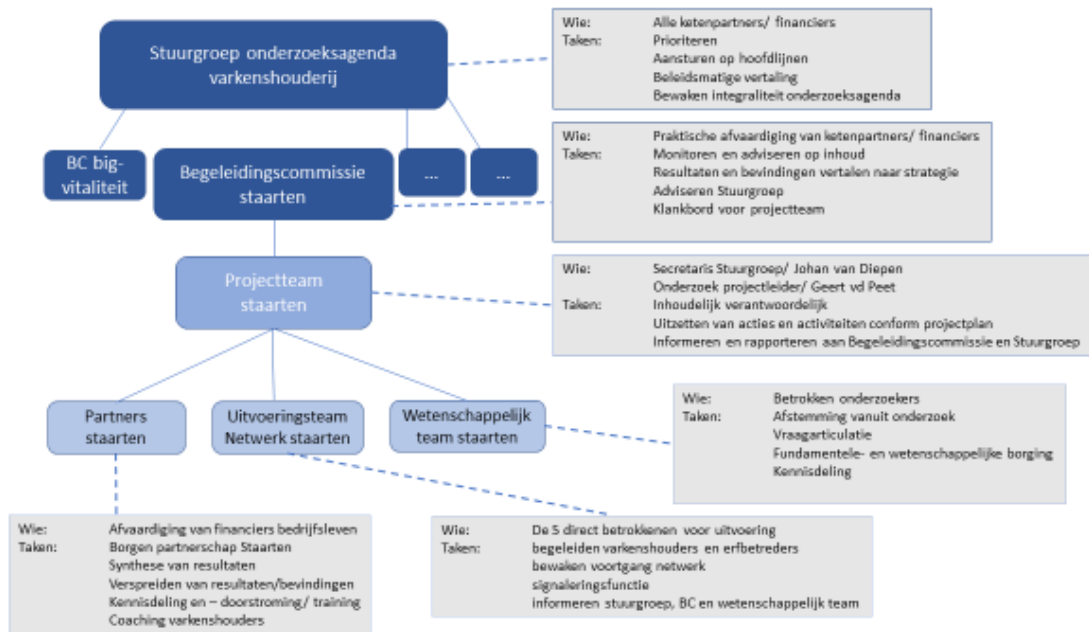
De toe te passen criteria bij het inzetten van de expertgroep op verzoek van (een) varkenshouder(s):

- Er dient een duidelijke afgebakende vraagstelling te zijn.
- De tijd die experts per individueel bedrijf gratis aan een vraag kan besteden is 4 uur (exclusief informatiebijeenkomst en exclusief deelname aan bijscholingsbijeenkomst). Als een bedrijf meer uren nodig hebben moet daarvoor betaald worden.
- Voor vragen van een groep bedrijven is 8 uur het maximum voor gratis advies (exclusief deelname aan bijscholingsbijeenkomst en exclusief deelname aan bijscholingsbijeenkomst). Ook hier geldt dat als bedrijven meer uren nodig hebben hiervoor betaald moet worden.
- Voor bedrijven die (gratis) advies vragen geldt de voorwaarde dat geregistreerd wordt wat de vraag was en wat de ervaringen van de varkenshouders zijn gegeven de vraag en de vervolgaanpak. De concrete informatie van de ervaringen worden door het projectteam nog opgesteld.

Na een jaar wordt geëvalueerd of dit een goede werkwijze is.

Netwerk 1 en 2 en de mogelijkheid om via de groep experts vragen te stellen starten tegelijkertijd. In de eindrapportage wordt duidelijk aangegeven wat het verschil is tussen netwerk 1 en 2 bedrijven en de bedrijven die vragen aan experts stellen.

## 2.12 Governance



### Uitvoeringsteam en wetenschappelijk team

Het wetenschappelijk team staarten en een uitvoeringsteam dragen zorg voor de uitvoering van het project.

#### Uitvoeringsteam

Het uitvoeringsteam draagt zorg voor de begeleiding van de varkenshouders en zijn erfbedreiders, bewaakt de voortgang, heeft een signaleringsfunctie en is een schakel voor de terugkoppeling naar het wetenschappelijk team, de stuur- en begeleidingsgroep. Het uitvoeringsteam bestaat uit

- Nevedi
- KNMvD
- TOPIGS NORSVIN
- Wageningen University and Research
- Faculteit Diergeneeskunde

#### Wetenschappelijk begeleidingsteam

Het wetenschappelijk begeleidingsteam draagt zorg voor de bijscholingsbijeenkomst, de gestandaardiseerde protocollen (meetinstrumenten) en de nulmeting. Het team bestaat uit

- G. van der Peet (WUR)
- M. Kluivers (WUR)
- N. Dirx (WUR)
- C. van der Peet-Schwering (WUR)
- L. Bolhuis (WUR)
- A. Hoofs (WUR)

Het wetenschappelijk team en het uitvoeringsteam komen 1 keer per kwartaal gezamenlijk bijeen om de voortgang te bespreken. Zij schrijven het eindrapport.

## 2.13 Plan van aanpak project incl. tijdspad en trekker

- Netwerken
  - Communicatie POV over nieuwe netwerken (maand 1, POV).
  - Maken flyer voor werven van deelnemers netwerk 1 en 2 en informatie voor geïnteresseerde varkenshouders voor netwerk 3 (maand 1, wetenschappelijk team en uitvoeringsteam)
  - Werven deelnemers netwerk 1 en 2 (maand 1, TOPIGS NORSVIN, De Varkenspraktijk, Coppens Diervoeding, WUR)
  - Voorbereiden informatiekomst (maand 1, wetenschappelijk team en uitvoeringsteam)
  - Opstellen protocol nulmeting (maand 1 en 2, wetenschappelijk team).
  - Maken van uniforme monitorings meetprotocollen die gebruikt worden in plan van aanpak en opstellen format plan van aanpak en voortgangsrapportages. (maand 1 en 2, wetenschappelijk team en uitvoeringsteam)
  - Bijscholingsbijeenkomst en aanreiken toolbox van protocollen en formats (maand 3, wetenschappelijk team)
  - Start netwerken (maand 3, uitvoeringsteam)
  - Einde netwerken (maand 3 tot maand 31)
  - Eindrapportage maand 33 (wetenschappelijk team en uitvoeringsteam)
- Groep van experts
  - Maken flyer met doelstelling en werkwijze voor de doelgroep (maand 1, wetenschappelijk team)
  - Oprichten van de groep (maand 1, wetenschappelijk team)
  - Inrichten loket (website) (maand 2, wetenschappelijk team)
  - Bijscholingsbijeenkomsten, voor deze doelgroep wordt gedurende 3 jaar jaarlijks, afhankelijk van het aantal belangstellende, één of twee keer per jaar een bijscholingscursus georganiseerd (wetenschappelijk team).

## 2.14 Communicatie

### **a. intern**

De stuurgroep zal elke vergadering geïnformeerd worden over de voortgang van de netwerken op dusdanige wijze dat bijtijds bijgestuurd kan worden.

### **b. extern**

De communicatie extern vindt uitsluitend plaats via de stuurgroep.

## **Vergoeding ondernemer**

Er zijn 4 (mogelijke) kostenposten.

- Materiële kosten: bijvoorbeeld inrichten opvang probleemvarkens, aankoop hokverrijking, aankoop voerbakken, aanpassing klimaat).
- Extra arbeidsuren: uitvoeren van waarnemingen, extra overleg erfbetreders en netwerk bijeenkomsten.
- Opbrengst derving: uitval, euthanasie kosten, kosten veterinaire behandelingen, verslechtering productie (groeisnelheid, voederconversie). Deze kostenpost is moeilijk in te schatten omdat niet bekend is hoeveel bijtschade er zal zijn.
- Kosten die de eigen erfbetreders in rekening brengen.

De ondernemers uit beide netwerken krijgen een beperkte vergoeding. Deze vergoeding wordt in drie keer (een keer per jaar in december) aan de ondernemer overgemaakt mits zij het voorafgaande jaar conform het werkplan werken. De ondernemer hoeft geen financiële verantwoording te overleggen m.b.t. de besteding van dit geld.

De vergoeding voor ondernemers wordt betaald uit de sector bijdragen (zodat het geen staatssteun is bij financiering door LNV).

Tijdsplanning: looptijd oktober 2017 – juli 2020



### 3. Internationaal

#### 3.1 Context

Het routinematig couperen van varkensstaarten is een issue dat in heel Europa speelt. Op dit moment wordt in 26 van de 28 EU landen nog gecoupeerd. Ook de EU en in het bijzonder de DG Health and Food Safety (voorheen Food and Veterinary Office (FVO)) zijn zoekende hoe voldaan kan worden aan de regelgeving om niet routine matig te couperen en varkens met lange staarten te houden.

#### 3.2 Doelstelling

De doelstelling van de internationale invulling van het project is meerledig. Op de eerste plaats het toelichten van de Verklaring van Dalfsen in gelijkgerichte landen, het presenteren van de resultaten voorkomend uit de Verklaring en op deze wijze werken aan een harmonisatie in de zoektocht naar het niet meer routine matig hoeven couperen van staarten. Voorts uitwisseling van onderzoekresultaten gericht op efficiënter gebruik van de onderzoekcapaciteit en vooral ook binnen Europa gebruik maken van ontwikkelt instrumentarium. Tot slot harmonisatie bij de implementatie van de aanbevelingen van de Richtlijn van de commissie aangaande het minder noodzakelijk maken van het couperen van staarten. Onderdeel daarvan zal ook zijn het maken van een tussenvorm van afspraken (tussen wel of niet couperen) gericht op minder kort couperen van de staart zoals dit nu in Denemarken gebeurt.

Dit moet tevens bijdragen aan een Level Playing Field binnen Europa voor de aanpak van het minder noodzakelijk maken van het couperen van staarten

#### 3.3 Aanpak

Internationale samenwerking op het gebied van lange(re) staarten en voorkomen van staartbijten is voor de uitvoering van de Verklaring van Dalfsen van groot belang. De aanpak van afgelopen twee jaar worden gecontinueerd en geïntensiveerd. Onderzoek wordt gezamenlijk en/of in goede afstemming uitgevoerd. De al opgezette samenwerking met Duitsland, Denemarken en Frankrijk is afgelopen jaar met België uitgebreid en zal komend jaar met Spanje worden uitgebreid.

De aanpak vraagt om harmonisatie binnen de Europese landen en vindt plaats op het niveau van overheden (EU), bedrijfsleven (Copa Cogeca, Federation of Veterinarians of Europe (FVE) dan wel andere relevante organisaties) en onderzoek. Binnen Nederland wordt de resultaten die op de verschillende niveaus geboekt worden afgestemd waarbij ook de nVWA betrokken wordt zodat er binnen Nederland nauw samen wordt opgetrokken en ieder vervolgens binnen Europa goed op de hoogte is van de Nederlandse afspraken.

Het onderzoek continueert de inzet waarbij op internationale congressen en bij de EU de Nederlandse aanpak middels de Verklaring van Dalfsen gepresenteerd wordt evenals de resultaten van het demonstratieproject en de ervaringen met de netwerken.

Specifiek zullen afspraken gemaakt worden om:

- internationale onderzoekresultaten onderling beter te benutten.
- Instrumenten die ontwikkeld worden zoals het reken- en analyse model voor staartbijten (*on farm* risico beoordeling), informatiemateriaal voor boeren en erfbetreders zoveel mogelijk gemeenschappelijk uit te wisselen en uniformeren
- Vragen die in de verschillende landen uit de praktijk komen in internationaal verband bespreken en elkaars kennis en ervaring benutten

Zoals in 2016 door Nederland georganiseerd zal ook de komende jaren jaarlijks een 'International workshop on tailbiting' georganiseerd worden waarbij jaarlijks een agenda en doelstelling wordt vastgesteld met als richtlijn bovenstaande bullets. Omdat tijdens de workshop soms concept resultaten worden gepresenteerd of vertrouwelijke informatie wordt gegeven, blijft de verslaglegging intern (voor deelnemers en de stuurgroep staarten)

Vanuit het project wordt nauw samengewerkt met het EU project Pigwatch dat een samenwerking is tussen Nederland, Denemarken, Duitsland, Zwitserland en Frankrijk. Pigwatch levert kennis over het tijdig signaleren van staartbijten en agressie zodat er snel en adequaat ingegrepen kan worden. Nederland werkt vanuit Pigwatch mee aan het ontwikkelen van het protocol 'Eye of the farmer' dat zich richt op het sneller kunnen signaleren van nieuwe bijtuitbraken en aan het automatisch digitaal monitoren van staartlengte en -verwondingen aan de slachtlijn. De kennis van Pigwatch wordt gebruikt

in de Verklaring van Dalfsen. |

#### **4. Communicatie**

De communicatie is opgedeeld in interne communicatie en externe communicatie. Interne communicatie heeft als doel de sector zelf te informeren en betrekken bij het project. Externe communicatie is gericht op de burger en maatschappij.

Voor communicatie richting de sector wordt een aparte website of -pagina ingericht, waarin alle kennis samenkomt. Denk hierbij aan:

- het informatiepakket gericht op voorkomen en bij een uitbraak beheersen van staartbijten;
- het boekje "efficiënte hokverrijking en het belang hiervan";
- de on farm risico beoordeling inclusief de motivatie waarom een aspect een risico op bijtgedrag is;
- Het (bedrijfsspecifieke) vangnet om bij een uitbraak van staartbijten te kunnen ingrijpen

Op deze site is kennis te halen en wordt het actuele nieuws vanuit het project weergegeven. Betrokken projectpartners kunnen hier in hun eigen communicatie bij aansluiten.

Er wordt gebruik gemaakt van free publicity in vakbladen. Er wordt input geleverd voor artikelen en bedrijfsreportages. In de communicatie worden verschillende doelgroepen aangesproken: varkenshouders, medewerkers en erfbetreders.

Voor de communicatie naar de varkenshouders worden de kanalen van de POV en van de relevante aangesloten partijen benut.

Voor de externe communicatie wordt aangesloten bij de werkwijze die binnen het project bigvitaliteit is uitgewerkt.

#### **5. Financiering**

De benodigde financiering wordt voorzien op basis van afspraken van LNV met het varkensbedrijfsleven op basis van 50/50%.